

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 2

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 598 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 29-fevralda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Ilm-fanga baxshida umr Baxtiyor Islamov	8
Kichik biznesni rivojlantirishda “yashil” iqtisodiyotni keng tatbiq qilishning ahamiyati Gulnora Abdurahmonova Kalandarovna, Sanjar Baxodirovich G’oipnazarov	10
Brand Capital as a Determinant of Institutional Prestige and Student Choice in the Higher Education System ... Zufarova Nozima Gulamiddinovna	16
Inson va atrof-muhit dialektikasi: nomutanosiblik ko’rsatkichlari va ekologik muammolar Butaboyev Maxammadjon Tuychiyevich, Maxmudov Nosir Maxmudovich	24
Yashil budjetlashtirish va uni O’zbekistonda joriy etish istiqbollari Meyliev Obid Raxmatullayevich, Gofurova Kamola Xayrulla qizi	30
Iqtisodiyotda ta’lim va fan integratsiyasining asosiy yo’nalishlari Yormatov Ilmidin Toshmatovich	35
Transport vositalari va yo’llar turizm transport infratuzilmasini rivojlantirishning muhim omilidir Aqzamov Shaxboz Akmalovich	39
Bank xizmatlarini raqamlashtirish orqali samaradorligini oshirish A. X. Salamov	44
Biznes-reja baliqchilik xo’jaligi rivojlanishi uchun asos sifatida Dosmurotova Shaxista Kengashovna	48
Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog’liqligi Axmediyeva Aliya Toxtarovna	55
Turizmni rivojlantirish imkoniyatlari Ziyadullayev Ilhom Narkabilovich	63
Tijorat banklari depozit operatsiyalari samaradorligini oshirish muammolari va ularni bartaraf etish yo’llari Shamsiyev Nodir Muratovich	67
Hududlarni rivojlantirishda xorijiy investitsiyalarning samaradorligini oshirish masalalari Shagazatov Oybek bahodirovich	72
Hududlar biznes muhitini rivojlantirish va samarali boshqarish yo’nalishlari Davlatov Sanjar Abdimannonovich	76
Ijtimoiy rivojlanish xulq-atvor paradigmasida yoshlarning tadbirkorlik faoliyatini tartibga solishning nazariy asoslari Mirzatov Baxtiyor Toxirovich	80
Korxonalar innovatsion faoliyatida raqamli transformatsiyaning muhim yo’nalishlari Yuldasheva Kamola Miraliyevna	84
O’zbekistonda agroturizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish (Buxoro viloyati misolida) Yoriyeva Farangiz Murodillayevna	89
Innovatsion tadbirkorlik muhitini kompleks baholashda xalqaro tashkilotlar tajribasi Nazarova Umida Avazovna	94
Turizm faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish samaradorligini oshirishning ayrim usullari Mirzaxodjayev Alisher Botirovich	98
Globallashuv sharoitida transchegaraviy suv resurslardan samarali foydalanishni boshqirish Mirzayev Musurmon Umidullayevich	103
Surxondaro viloyati iqtisodiyotida kichik biznes va tadbirkorlikning o’rni va ahamiyati Fayziyeva Aziza Azamat qizi	108
Ta’lim muassasalarida xarajatlarni moliyaviy nazorat etishning samaradorligi tahlili Eshonqulov Davlatjon Rajabboyevich	113
Ta’minot zanjirini boshqarishda transport logistikasi usullarini takomillashtirish Zoxidova Nazokat Berdimurot qizi	119
Blokcheyn texnologiyasida xavfsizlik masalalari Mamadiyarov Zokir Toshtemirovich	123
Развитие цифровой трансформации банковского сектора Республики Узбекистан Абдурахманова Матлуба Махамадаминовна	129

Asosiy fondlarni hisoblash va baholash usullarini takomillashtirish istiqbollari.....	135
Rixsimbayev Odiljon Qobiljonovich	
Marketingda tovar harakati tizimini optimallashtirish va modellashtirish	141
Sherzod Xolmurodovich Pardayev, Kamola Abdujabborovna Pardayeva	
Iqtisodiy rivojlanish uchun strategik taqsimlash strategiyalari:	
Investitsion Fond Portfellarning qiyosiy tahlili.....	148
Sultonboeva Munira bahodirovna	
Soliq munosabatlarining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati: ilmiy-nazariy qarashlar.....	154
Axrorov Zarif Oripovich, Saidmurodov Feruz Sodiqjon o'g'li	
Взаимосвязь инвестиционной стратегии с оценкой эффективности инвестиционного проекта	159
С. С. Алиева, А. Назаров	
Erkin iqtisodiy zonalarining faoliyati va boshqaruv mexanizmini takomillashtirish.....	167
Sheraliyeva Saida Azatovna	
Xizmat safari xarajatlari hisobining huquqiy asoslari	170
Ergashev Sarvar Xudoynazarovich	
Инклюзивное образование и его особенности.....	175
Зайнутдинова Умида Джалоловна	
Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yo'llari.....	179
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich	
Mamlakatda soliq qarzdorligi vujudga kelishining asosiy sabablari va ularni qisqartirish yo'llari.....	184
Hakimov Ulug'bek Furqat o'g'li	
Mulk qiymatini baholash tushunchasi, baholash obyektlari, baholanadigan qiymat turlari.....	188
Izbosarov Boburjon Bahriddinovich, Yoqubboyev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
O'zbekistonda sug'urta xizmatlarining zamonaviy transformatsiyasi.....	193
G. Adilova	
Biznes subyektlarida samaradorlik masalalarini o'yinlar nazariyasi usuli bilan baholash.....	197
Mardiyev Nurali	
Yengil sanoatda "lean production" konsepsiyasini tatbiq etishning amaliy jihatlar.....	203
Yaxyayeva Inobat Karimovna	
Soliq salohiyatini baholash usullari va ularning tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga ta'siri tahlili	207
Borotov Sharofiddin Jumaqul o'g'li	
Ko'chmas mulk bozorini baholashning institutsional asoslari	213
Ishonqulov Nizamjon Fayzullayevich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm xizmatlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	221
Amriyeva Shaxzoda Shuxratovna	
O'zbekistonning bank-moliya tizimi hamda unda Islom moliyasi	
instrumentlarini jalb etishdagi joriy tendensiyalar	226
Eshimov Alisher Dasmurodovich	
Tashqi savdoda notarif usullarni qo'llashning iqtisodiy oqibatlarini aniqlash	
metodologiyasi (rivojlangan davlatlar tajribasi).....	234
Norqobilov Akobir Iso o'g'li	
Reklama xizmatlari va uning subyektlar samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlari.....	240
Rabbimov Elbek Abdulloyevich	
Ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda sog'liqni saqlash tizimini moliyalashtirish asoslari	245
Imonqulov Nuriddin Qo'shmon o'g'li	
Tijorat banklari biznes ekotizimini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	250
Shoymardonov Orziqul Jo'ra o'g'li	
Majburiy tibbiy sug'urtaning vujudga kelishi va o'ziga xos xususiyatlari.....	256
Kenjayev Soxib Sayfiyevich	
O'zbekiston Respublikasida zamonaviy soliq ma'murchiligini joriy etish orqali budjet-soliq siyosati	
samaradorligini yanada oshirish.....	260
Yuldasheva Shaxnoza Xojiakbar qizi	
Jahon iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida derivativlar bozorining roli	266
Shokirov Mirkamol Mirolim o'g'li	
Boshqaruv hisobida mas'uliyat markazlarini tashkil etish masalalari.....	274
Sobirov Otabek Olimjonovich	

Davlat moliyasini boshqarishda moliyaviy nazorat usullaridan samarali foydalanish yo'llari	277
Kultayev Farxod Shavkatovich	
Tijorat banklari foydasi va rentabillik ko'rsatkichlariga ta'sir etuvchi omillar tahlilini takomillashtirish	281
Normo'minov Temurbek Sheraliyevich	
O'zbekiston Respublikasida tijorat banklari aktivlar sifatini oshirish yo'llari	284
To'ychiyev Otabek Shamshiyevich	
Venchur kapitalining mohiyati va O'zbekistonda venchur tizimini rivojlantirishning institutsional asoslari.....	288
Tadjibayeva Nigora Gulomjonovna	
Innovatsiyalar: zamonaviy iqtisodiyot uchun innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash zarurati.....	293
Malikova Dilrabo Muminovna, Tursunov Jahongir Ulug'bek o'g'li	
Budjet daromadlarining shakllanishida egri soliqlarning ta'sirini ko'p omilli ekonometrik modellashtrishda tahlil qilish.....	297
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	
Aksiyadorlik jamiyatlarida investitsion jozibadorlikni oshirish yo'llari	302
Abdullayev Boburjon Akbaraliyevich	
Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni	306
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li	
Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish	310
Mirzayeva Nargiza Batirovna	
Talabalarning oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv.....	314
O. U. Shomurodov, A. A. Suyarov, Z. U. Uroqov, J. S. Urazov, A. T. Ablahatov	
Ways to Use the Experience of Foreign Countries in Creating a Beneficial Business Environment for Entrepreneurship And Improving Taxation	319
Mukhlisa Ikramova	
Aholi turmush darajasini oshirishda moliyaviy savodxonlikning o'rni va iqtisodiy rivojlanishga ta'siri	325
Yusupov Muhammadali Soxib o'g'li, J.D. Xojiyev	
Temir yo'l sanoat korxonalarida ijtimoiy-mehnat munosabatlarini boshqarish bo'yicha xorijiy tajriba.....	329
Kadirova Sharofat Amonovna	
Механизм внедрения аутсорсинговой деятельности в АО “Ўзтемирйўлийўловчи”	332
Н. Э. Кахарева	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish investitsiyalarni jalb qilishda xorijiy mamlakatlar tajribasi	337
Sharipov Bobur Anvar o'g'li	
“STEKLOPLASTIK” MJCHning bozordagi strategik holatini tahlil qilish	342
Musyeva Shoira Azimovna	
Agrar sektorda ekologik toza mahsulotlarni ishlab chiqarishning nazariy masalalari	348
M. Sh. Nazarova, Z. S. Kazakova	
Methodological Foundations of Bank Lending and Classification of Factors Affecting the Features of Obtaining Loans.....	353
Raxmanova Laylo bahodirovna, A. Karimova	
Agrosanoat klasterlarda tovar-moddiy zaxiralar samaradorligini KPI orqali baholash uslubiyati.....	357
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich	
Faol tadbirkorlar faoliyatida kambag'al oilalarni iqtisodiy-ijtimoiy holatini yaxshilash imkoniyatlari.....	362
Salamov Ibrohim, Nazarova Maryam Sharifovna, Kazakova Zulayxo Saloxiddinovna, Jonibekov Faxriddin Beknazarovich, Kudratov Rizo Turdibayevich, Ulmasova Oygul Baxtiyorovna, Xamdamova Nasiba Ablakulovna, Xudayberdiyeva Ma'rifat Umarovna	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar strategiyasi tahlilining o'ziga xos xususiyatlari	369
Tursunova Shaxnoza Farxod qizi	
Процессы цифровизации АО “Hududgazta'minot”	373
Хусанов Кахрамон Нишонович	
O'zbekistonda aholi turmush darajasini oshirish yo'llari.....	378
Abdullayeva Madina Kamilovna, Eldorbekov G'ofurbek Iskandarbek o'g'li	
Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik subyektlari uchun kredit tizimini takomillashtirish mexanizmi.....	381
Bobayev Isroiljon Abdinabiyeich	
Mamlakatga jalb qilingan xorijiy kapitalning tovarlar va xizmatlar importi salohiyatiga ta'sirini ekonometrik modellar bilan baholash.....	386
Saydullayev Azamat Jo'raqul o'g'li	

O'zbekistonda bank xizmatlari raqobatbardoshligini baholash mazmuni va o'ziga xos xususiyatlari.....	394
Sh. Madraimov	
Kapital bozorida sug'urta kompaniyalar institutsional investor sifatida	397
Xasanova Lola Mamasharifovna	
Yangi O'zbekiston strategiyasida institutsional islohotlarni yanada chuqurlashtirish va ko'p funksiyali raqamlashtirishning ilmiy asoslari	400
B. B. Berkinov	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari orqali jinoiy yo'l bilan olingan daromadlarni legallashtirish mexanizmlari.....	409
G'afurov Umidjon Bahodir o'g'li	
Rivojlangan mamlakatlarda keksa fuqarolarning bandligini oshirish kam ta'minlangan aholi qatlamini qo'llab-quvvatlash usuli sifatida (Yaponiya tajribasi misolida).....	413
Karimov Bekzodjon Ilxomovich	
Tashqi savdoni oshirishda boj-tarif siyosatini takomillashtirish mexanizmlari	420
Pardayev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
Финансы или корпоративные финансы	426
Уринов Бобур Насиллоевич	
In Ensuring Economic Development in the Country Green Economy and its Features	432
Akhunova Shakhistakhon Nomonjanovna, Abdusattorova Mokhirabonu Abdugoppor kizi	
Tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari	437
Jo'rayev O'ktam Panji o'g'li	
Сокращение уровня бедности в Узбекистане.....	443
Амирджанова Ситора Суннат кизи	
Paxtachilik sohasida ishlab chiqarish jarayonlari samaradorligini oshirishning innovatsion yechimlari va uning foydaga ta'sirini baholash	448
S. B. Inoyatov	
Tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlash amaliyotidagi muammolar va ularni barataraf etish yo'llari	453
Maxmudov Rahimjon Hamid o'g'li	
Mahalliy budjet daromadlarining nazariy va ilmiy asoslari	460
O'lokulova Feruza Mansurovna	
Kambag'allikni qisqartirish – aholi turmush farovonligini ta'minlashning muhim omili	463
Usmanov Baxodir Baxtiyorovich	
Raqamli marketingni rivojlantirish zaruriyati	469
Xalmuxamedova Zebaxon Babaxanovna	
Tijorat banklari o'rtasidagi raqobatni rivojlantirish orqali fond bozorida aksiyalar narxini barqarorligini ta'minlash istiqbollari	473
M. Yuldosheva	
Konchilik sanoati korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish mexanizmlarining ilmiy-nazariy asoslari	480
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna	
O'zbekistonda banklar moliyaviy xizmatlari va ular sifatining amaldagi holati tahlili	487
Mirzayev Mirza Abdullayevich	
Oliy ta'lim muassasalarining iqtisodiy samaradorlikning raqobatbardoshligini institutsional tahlil qilish mexanizmi.....	492
Saydullayeva Saodat Abdumajidovna	
Integrasiya sharoitida to'qimachilik sanoatining rivojlanishi	499
Ziyayeva Muhtasar Mansurdjanovna	
Auditorlik tekshiruvini tashkil etish va o'tkazish jarayonlarini takomillashtirish	503
Karamatova Noiba Husnitdinovna	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning nazariy jihatlarini	510
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Экономическое сознание и экономическое мышление: теоретический анализ.....	517
Пардаев Мамаюнус Каршибаевич, Мухаммедов Мурод Мухаммедович	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklari tomonidan qurilish korxonalarini kreditlashni takomillashtirish yo'llari	522
Sultanov Baxram Begdullayevich	

Роль искусственного интеллекта в современных технологиях медиаобразования в высших учебных заведениях.....	526
Самигова Гуландом Абдужаббаровна	
Talabalarga moliyaviy yordam dasturlari va ularning ta'lim sifatiga ta'siri	534
Mirzayeva Muhlisa Ubaydullo qizi	
Mintaqaviy investitsion jozibadorlik va investitsion siyosat: nazariy talqin	539
Muminov Akmal Tulkunovich	
Mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida oliy ta'lim tizimining ta'siri	543
Nasimov Adiz Azamat o'g'li, Baxtiyorova Jasmina Jasurovna, Axrorov Zarif Oripovich	
Respublikada fermer xo'jaliklarga xizmat ko'rsatishni rivojlantirish va agroxizmatlar bozorini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari	548
Shukurov Ilxom Safarboyevich	
Turli mamlakatlarda oliy ta'limni moliyalashtirish yo'llari	555
Umarova Moxigul Maxmayunus qizi	
Dehqonchilikni innovatsion asosda rivojlantirishning xorijiy tajribasi	560
Yuldashev G'iyos Turabekovich	
Tijorat bank xizmat turlarini islomiy bank xizmatlari orqali rivojlantirish istiqbollari	564
Bayjanova Gozsal Sarsengaliyevna	
Qishloq xo'jaligi mahsulotini baholash va hisobga olishning uslubiy jihatlarini takomillashtirish	570
Boltayev Abror Sayitmuradovich	
Секреты интересного урока в начальной школе	577
Гараева Олеся Владимировна	
Iqtisodiyotni barqaror rivojlanishda yashil iqtisodiyotning o'rni	580
Ibragimova Gulchehra Toxirovna	
Mahsulot va xizmatlarni raqamli transformatsiyasini amalga oshirish algoritmi	584
Kucharov Abrorjon Sobirjanovich, Bobojonov Azizjon Babaxanovich, Abdurakhmonov Abdumalik Abdurashidovich	
O'zbekiston Respublikasining soliq tizimi mamlakatda yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish vositasi sifatida	591
Nabiyev Feruz Nurmurodovich	

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA TIJORAT BANKLARI AKTIVLAR SIFATINI OSHIRISH YO'LLARI

To'ychiyev Otabek Shamshiyevich

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti

Annotatsiya: Ushbu tadqiqot O'zbekiston tijorat banklaridagi aktivlar sifatini yaxshilash, yuqori muammoli kreditlar va noadekvat risklarni boshqarish kabi muammolarni hal qilish strategiyalarini o'rganadi. Adabiyotlarni ko'rib chiqish va amaliy tadqiqotlardan foydalangan holda maqolada risklarni boshqarish, tartibga solish islohotlari va portfelni diversifikatsiya qilish bo'yicha takliflar berilgan. Natijalar O'zbekiston bank sektorining moliyaviy barqarorligi va faoliyatini mustahkamlashga qaratilgan.

Kalit so'zlar: aktivlar sifati, risklarni boshqarish, tartibga solish islohotlari, bank sektori.

Abstract: This study examines strategies for improving asset quality in Uzbekistan's commercial banks, addressing challenges such as high non-performing loans and inadequate risk management. Utilizing a literature review, and case studies, it draws lessons from international practices to recommend enhanced risk management, regulatory reforms, and portfolio diversification. The findings aim to bolster the financial stability and performance of Uzbekistan's banking sector.

Key words: asset quality, risk management, regulatory reforms, banking sector.

Аннотация: В данном исследовании рассматриваются стратегии улучшения качества активов коммерческих банков Узбекистана, учитывая такие проблемы, как высокий уровень просроченных кредитов и недостаточная эффективность управления рисками. Используя обзор литературы, кейс-стади, изучаются международные практики для формулирования рекомендаций по усилению управления рисками, реформированию регулирования и диверсификации портфеля. Результаты направлены на укрепление финансовой стабильности и повышение эффективности банковского сектора Узбекистана.

Ключевые слова: качество активов, управление рисками, реформы регулирования, банковский сектор.

KIRISH

Jahon moliya tizimining rivojlanayotgan jarayonida tijorat banklari tasarrufidagi aktivlarning sifati ularning operatsion barqarorligi va iqtisodiy hayotiyiligini belgilovchi hal qiluvchi omil sifatida namoyon bo'ladi. Bu, ayniqsa, bank sektori mamlakatning iqtisodiy rivojlanishi va xalqaro moliya hamjamiyatiga integratsiyalashuvida hal qiluvchi rol o'ynaydigan O'zbekiston Respublikasi uchun to'g'ri keladi. O'zbekiston yanada ochiq va bozorga yo'naltirilgan iqtisodiyotga o'tishda davom etar ekan, bank aktivlari sifatini oshirish zarurati hech qachon bu qadar aniq bo'lmagan. Ushbu tashabbusning ahamiyati iqtisodiy islohotlarning murakkabligi, me'yoriy-huquqiy o'zgarishlar va globallashuv tazyiqlari sharoitida aktivlar sifatini boshqarishga xos bo'lgan muammolar bilan ta'kidlanadi.

O'zining boy tarixi va Markaziy Osiyodagi strategik mavqeyiga ega bo'lgan O'zbekiston Respublikasi muhim iqtisodiy o'zgarishlar yo'liga o'tdi. Ushbu yo'l iqtisodiyotni liberallashtirish, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va raqobatbardosh bank sektorini rivojlantirishga qaratilgan sa'y-harakatlar bilan ajralib turadi. Biroq bu ulkan maqsadlar tijorat banklari ichidagi aktivlar sifatini oshirish bilan bog'liq muammolarni birinchi o'ringa qo'yadi. Ishlamaydigan kreditlarning yuqori darajasi, bozordagi o'zgaruvchanlikka duchor bo'lish va risklarni boshqarishning yanada murakkab usullariga bo'lgan ehtiyoj sektor salomatligi va barqarorligini ta'minlash uchun hal qilinishi kerak bo'lgan to'siqlardandir.

Ushbu maqola O'zbekiston bank sektoridagi aktivlar sifatining muhim tomonlarini o'rganish, aktivlar samaradorligiga ta'sir etuvchi omillar va uni oshirish uchun qo'llanilishi mumkin bo'lgan strategiyalarni o'rganishga qaratilgan. Aktivlar sifatining hozirgi holatini o'rganish, tijorat banklari oldida turgan muammolarni aniqlash va boshqa rivojlanayotgan iqtisodiyotlar tajribasiga tayangan holda, ushbu tadqiqot O'zbekistondagi bank aktivlari manzarasini har tomonlama ko'rib chiqishga qaratilgan. Bundan tashqari, u siyosatchilar, tartibga soluvchilar

va bank rahbarlari tomonidan aktivlar sifatini yaxshilash va shu orqali O'zbekiston bank sektorining barqarorligi va o'sishiga hissa qo'shish uchun qabul qilinishi mumkin bo'lgan amaliy strategiyalarni taklif qilishga intiladi.

ADABIYOT SHARHI

Tijorat banklari aktivlari sifatini yaxshilashga oid adabiyotlar, xususan, O'zbekiston sharoitida tartibga soluvchi islohotlar, risklarni boshqarish amaliyoti va davlat mulkining bank faoliyati samaradorligiga ta'siri kabi bir qator mavzularni o'z ichiga oladi.

2020-2025-yillarda O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasida milliy bank tizimini isloh qilishning muhim yo'nalishlari, jumladan, kredit portfeli sifatini yaxshilash, risklarni boshqarish va korporativ boshqaruv tizimini takomillashtirish orqali bank tizimining moliyaviy barqarorligini oshirish belgilangan. Ushbu strategiyada O'zbekistondagi tijorat banklarining sarmoyaviy jozibadorligini oshirish uchun mahalliy banklar kredit portfelinining past sifati va bank risklarining nisbatan yuqori darajasini bartaraf etish muhimligini ta'kidlaydi. Bu bank sektori poydevorini mustahkamlashga qaratilgan keng qamrovli tartibga soluvchi islohotlar zarurligini ta'kidlaydi ^[1].

Yana bir tadqiqotchi Rahmatillaev 2023-yilda O'zbekistonda bank aktivlari va kapitalining salmoqli qismini tashkil etuvchi davlat tijorat banklarining ustunligini o'rganadi. Tadqiqotda davlat banklarining moliyaviy sektorning rivojlanishi va barqarorligiga jiddiy ta'sir ko'rsatishi sababli ularning rentabelligi va samaradorligini o'rganish muhimligi ta'kidlangan. Ushbu tahlil bank faoliyati samaradorligi va aktivlar sifatini oshirish uchun xususiylashtirish va davlat mulkiga mutanosib yondashish zarurligini ko'rsatadi ^[2].

Gathara, Mutwiri va Aluoch 2023-yilda aktivlar sifatining Keniyadagi tijorat banklari qiymatiga ta'sirini o'rganib, O'zbekiston kontekstiga mos keladigan tushunchalarni taqdim etadi. Tadqiqot aktivlar sifati bank qiymatiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqlab, samarali risklarni boshqarish strategiyalari va aktivlar sifatini yaxshilash uchun xodimlarni o'qitish va rivojlantirishga sarmoya kiritish muhimligini ta'kidlaydi. Ushbu tadqiqot shuni ko'rsatadiki, shunga o'xshash strategiyalar O'zbekistondagi tijorat banklari uchun aktivlar sifati va umumiy qiymatini oshirish uchun foydali bo'lishi mumkin ^[3].

Jones va boshqalar 2023-yilda Nigeriya tijorat banklarida riskli aktivlar sifati va rentabellik o'rtasidagi bog'liqlikni o'rgangan hamda ushbu tadqiqot natijalari O'zbekiston uchun ham mos keladi. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, riskli aktivlar sifati banklarning rentabelligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi, bu esa tegishli risk aktivlari nisbati va kredit depozitlarining muddati profilini saqlash muhimligini ta'kidlaydi. Ushbu xulosalar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston banklari shunga o'xshash choralarni qo'llash orqali rentabellik va aktivlar sifatini oshirishi mumkin.

Ushbu tadqiqotlar O'zbekistondagi tijorat banklari aktivlari sifatini oshirish uchun zarur bo'lgan ko'p qirrali yondashuvni birgalikda ta'kidlaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqot O'zbekistondagi tijorat banklari aktivlari sifatini yaxshilash strategiyalarini o'rganish uchun qiyosiy sifat usullardan foydalanadi. Metodologiya adabiyotlarni ko'rib chiqish va qiyosiy misollarni tahlil qilishni o'z ichiga oladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekiston tijorat banklari aktivlari sifatini tahlil qilish bank sektori barqarorligi va faoliyatiga ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillarning murakkab o'zaro ta'sirini ochib beradi.

1-jadval: O'zbekiston tijorat banklaridagi aktivlar sifatiga ta'sir etuvchi muammolar

Muammolar	Muammo tavsifi
Yuqori muammoli kreditlar (NPL)	Bank aktivlarining katta qismi o'z vaqtida qaytarilmaydigan kreditlarga bog'langan.
Risklarni noto'g'ri boshqarish	Mavjud risklarni boshqarish tizimi xavflarni samarali aniqlash va kamaytirish uchun etarli emas.
Normativ cheklovlar	Normativ muhit aktivlar sifatini samarali boshqarishni to'liq qo'llab-quvvatlamasligi mumkin.
Cheklangan diversifikatsiya	Banklar ma'lum sanoat yoki tarmoqlarga jamlangan ta'sir ko'rsatadi, bu esa zaiflikni oshiradi.

Manba: Muallif ishlanmasi

Jadvalda O'zbekistondagi tijorat banklarining aktivlari sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan muhim muammolar ko'rsatilgan. Yuqori muammoli kreditlar (NPL)lar kreditni baholash va monitoring qilishda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolarni ko'rsatadi, risklarni boshqarishning yetarli emasligi esa yanada murakkab vositalar va amaliyotlarga ehtiyoj borligini ko'rsatadi. Normativ cheklavlar va cheklangan diversifikatsiya xavfni yanada kuchaytiradi va bu muammolarni hal qilish uchun ko'p qirrali yondashuv zarurligini ko'rsatadi.

Belgilangan muammolarni hal qilish uchun bir qator strategik yechimlar taklif etiladi:

- **Risklarni boshqarishni kuchaytirish:** Risklarni baholashning ilg'or modellari joriy etish va kredit riskini yaxshiroq boshqarish uchun doimiy monitoring.
- **Normativ islohotlar:** Aktivlar sifatini proaktiv boshqarishni qo'llab-quvvatlovchi va banklarni aktivlar portfelini yaxshilash uchun zarur vositalar bilan ta'minlaydigan me'yoriy o'zgarishlarni qo'llab-quvvatlash.
- **Portfelni diversifikatsiya qilish:** Banklarni riskni tarqatish uchun turli sektorlar va tarmoqlar bo'yicha o'z kredit portfellarini diversifikatsiya qilishga undash.
- **NPL boshqaruvi:** Muammoli kreditlarni boshqarish va undirish uchun ixtisoslashtirilgan bo'linmalar yoki mexanizmlarni ishlab chiqish.

Rivojlangan xorijiy mamlakatlar tajribasi O'zbekiston uchun aktivlar sifatini yaxshilashda qimmatli saboqlar beradi. Quyidagi jadvalda ushbu mamlakatlardagi banklar tomonidan aktivlar sifatini oshirish bo'yicha qo'llaniladigan strategiyalar keltirilgan.

2-jadval: Xorijiy rivojlangan mamlakatlarda aktivlar sifatini oshirish strategiyalari

Mamlakat	Qabul qilingan strategiya	Asosiy natijalar
Janubiy Koreya	Risklarni baholashning qat'iy modellari va NPL boshqaruv tizimlarini joriy etish.	NPL darajasining pasayishi va moliyaviy barqarorlikni oshirish.
Malayziya	Bank sektorining barqarorligini va risklarni boshqarish imkoniyatlarini mustahkamlash uchun tartibga soluvchi islohotlar.	Aktivlar sifati va bank sektori mustahkamligi yaxshilandi.
Kenya	Kredit portfellarini diversifikatsiya qilish va kreditlarni undirish bo'yicha ixtisoslashtirilgan bo'linmalarini rivojlantirish.	NPL darajasini pasaytirdi va portfelning barqarorligini oshirdi.

Manba: Muallif ishlanmasi

Janubiy Koreya, Malayziya va Kenya qo'llayotgan strategiyalar O'zbekiston uchun yo'l xaritasini taqdim etadi. Janubiy Koreyaning risklarni baholash va NPL boshqaruvi e'tibor qaratilishi uning bank sektori barqarorligini sezilarli darajada yaxshiladi. Malayziyadagi tartibga solish islohotlari sektorning barqarorligini kuchaytirdi, Kenyaning diversifikatsiya va ixtisoslashtirilgan qayta tiklash bo'linmalariga e'tibor qaratilishi konsentrlangan ta'sirlar va yuqori NPL bilan bog'liq risklarni yumshatdi. Ushbu misollar tartibga soluvchi qo'llab-quvvatlash, risklarni boshqarishni yaxshilash va strategik portfelni diversifikatsiya qilishni o'z ichiga olgan kompleks yondashuvning muhimligini ta'kidlaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'zbekiston sharoitidan va xorijiy rivojlangan mamlakatlar tajribasidan olingan tahlil va tushunchalarni hisobga olgan holda, O'zbekiston tijorat banklari aktivlari sifatini oshirish bo'yicha quyidagilar taklif etiladi:

- **Risklarni boshqarishning ilg'or asoslarini joriy qilish:** O'zbekiston banklari uchun risklarni baholashning ilg'or modellari va uzluksiz monitoring tizimlarini qabul qilish va joriy etish zarur. Ushbu tizimlar keng ko'lamli moliyaviy risklarni, shu jumladan kredit, bozor va operatsion risklarni aniqlash, baholash va yumshatish qobiliyatiga ega bo'lishi kerak. Bashoratli tahlil va sun'iy intellekt vositalarini o'z ichiga olish xavflarni baholashning aniqligini yanada oshirishi mumkin.
- **Normativ islohotlarni amalga oshirish:** O'zbekistondagi hukumat va moliyaviy nazorat organlari bank sektorining me'yoriy-huquqiy bazasini isloh qilish bo'yicha birgalikda harakat qilishlari kerak. Bunga oqilona kredit berish, tavakkalchiliklarni samarali boshqarish va bank operatsiyalarida shaffoflikni rag'batlantiruvchi me'yoriy-huquqiy hujjatlarni joriy etish kiradi. Bundan tashqari, aktivlarni tiklash va NPLni boshqarish uchun qulayroq muhit yaratish aktivlar sifatini sezilarli darajada yaxshilashi mumkin.
- **Portfelni diversifikatsiya qilishni rag'batlantirish:** Tijorat banklari o'z aktivlari portfelini turli sektorlar, tarmoqlar va geografik mintaqalar bo'yicha diversifikatsiya qilishni rag'batlantirishlari kerak. Ushbu strategiya har qanday sektor yoki qarz oluvchiga haddan tashqari ta'sir qilish bilan bog'liq risklarni kamaytirishga yordam beradi. Diversifikatsiyani rag'batlantirishda tartibga soluvchi imtiyozlar va ko'rsatmalar hal qiluvchi rol o'ynashi mumkin.

- **NPL boshqaruvini kuchaytirish:** Muammoli kreditlarni boshqarish va undirish bo'yicha ixtisoslashtirilgan bo'linmalarni tashkil etish muhim ahamiyatga ega. Ushbu bo'linmalar qarzlarni samarali undirish va iloji boricha kreditlarni qayta tiklash uchun zarur bo'lgan ko'nikmalar va vositalar bilan jihozlangan bo'lishi kerak. Dunyo bo'ylab NPLni boshqarish bo'yicha muvaffaqiyatli tashabbuslardan olingan ilg'or tajriba va saboqlarni almashish qimmatli tushunchalarni berishi mumkin.
- **Moliyaviy savodxonlikni va qarz oluvchilarning ta'limini oshirish:** Ta'lim dasturlari orqali qarz oluvchilarning moliyaviy savodxonligini oshirish NPL holatlarini kamaytirishi mumkin. Banklar nazorat qiluvchi organlar bilan hamkorlikda qarz oluvchilarni moliyaviy menejment, to'lovni o'z vaqtida qaytarishning ahamiyati va defolt oqibatlarini o'rgatish bo'yicha tushuntirish dasturlarini boshlashi kerak.
- **Innovatsiyalar va texnologiyalarni qabul qilishni rag'batlantirish:** Bank mahsulotlari va xizmatlarini innovatsiya qilish uchun texnologiyadan foydalanish aktivlarning o'sishi va diversifikatsiyasi uchun yangi yo'llarni ochishi mumkin. Raqamli bank platformalari, blokcheyn texnologiyasi va fintech hamkorliklari operatsion samaradorlikni, mijozlarga xizmat ko'rsatishni va risklarni boshqarishni oshirishi mumkin.

O'zbekiston tijorat banklaridagi aktivlar sifatini oshirish yo'li ko'p qirrali bo'lib, banklar, nazorat qiluvchi organlar va boshqa manfaatdor tomonlarning birgalikdagi sa'y-harakatlarini talab qiladi. Risklarni boshqarishning ilg'or amaliyotlarini joriy etish, tartibga soluvchi islohotlarni amalga oshirish, portfelni diversifikatsiya qilishni rag'batlantirish va notarial kreditlarni boshqarishni kuchaytirish orqali O'zbekiston bank sektorining barqarorligi va sezilarli darajada oshirishi mumkin. Xorijiy taraqqiyot davlatlarining muvaffaqiyatli strategiyalaridan namuna olib, O'zbekistonda "yo'l xaritasi" mavjud. Biroq O'zbekiston bank sektoridagi dolzarb muammolar va imkoniyatlar mahalliy bozor dinamikasi, tartibga solish muhiti va iqtisodiy sharoitlarni hisobga olgan holda moslashtirilgan yechimlarni talab qiladi. Doimiy takomillashtirish, innovatsiyalar va ilg'or tajribalarga sodiqlik bilan O'zbekiston bank sektori moliyaviy barqarorlik va iqtisodiy o'sishning kengroq maqsadlariga hissa qo'shgan holda aktivlar sifatini oshirishi mumkin.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati:

1. "2020–2025-yillarga mo'ljallangan o'zbekiston respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5992-son Farmoni. 2020-yil, 12-may.
2. Rakhmatillaev, N. (2023). Bank-Specific Determinants of Profitability of State-Owned Banks in Uzbekistan. *Journal of Financial Stability and Innovation*, 4(823), 50053. <https://dx.doi.org/10.55248/gengpi.4.823.50053>
3. Gathara, F., Mutwiri, N., & Aluoch, M. (2023). The Effect of Asset Quality on the Value of Commercial Banks in Kenya. *International Journal of Commerce and Finance Analysis*, 10(35942), 6tdf9275. <https://dx.doi.org/10.35942/6tdf9275>
4. Jones, E., Ohiagu, I. C., Ekwonye, G. N., & Ubali, C. (2023). Risk Assets Quality and Profitability of Listed Commercial Banks in Nigeria Stock Exchange. *International Journal of Banking and Financial Research*, 8(3), 115-127. <https://dx.doi.org/10.56201/ijbfr.v8.no3.2022.pg115.12>

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.